

PRILOG ZA POZNAVANJE KUNIĆEVA PRIJEVODA ILIJADE

(VERGILIJEV UTJECAJ KOD PREVOĐENJA POREDABA)

*Iram, diva, truce[m] Pelidae concine Achillei,
Innumeris horrenda olim quae pressit Achivos
Luctibus; A 1—2.*

Od latinskih prijevoda Homerove Ilijade najbolji je¹⁾, bez sumnje, onaj što ga je podao svijetu učeni Dubrovčanin R a j m u n d o K u n i ć, profesor rječitosti i grčkoga jezika na rimskom kolegiju.²⁾ Tim se djelom zabavio donekle prvi profesor latinskoga jezika na sveučilištu u Zagrebu F r a n j o M a i x n e r u raspravi »Život i rad Rajmunda Kunića«³⁾ i izrekao o piscu njegovu, pored ostaloga, i ovo: »Prevodilac Vergilija nije hotimice nasljedovao ili oponašao tražeći u njem riječi, fraze i konstrukcije, kako bi što najudesnije prevodio svoj izvornik. Kuniću su Vergilijeva djela bila poznata, kako rijetko kojemu drugomu, te nije čudo, što su mu i nehotice, sami od sebe, mnogi izrazi Vergilijevi prešli u njegov prijevod, i što mu cijela dikcija, a naročito frazeologija nanosi na Vergilija, osobito kod takvih mjesta, koja je Vergilije sam uzeo iz Homera ili ih oponašao.«⁴⁾ Po tom bi se dakle sve što je Kunić preuzeo iz Vergilijeva epa u svoj prijevod osnivalo samo na reminiscencijama koje bi prevodiocu, kao izvršnom poznavaoču Vergilijevu, same od sebe dolazile pod pero, a da nije trebao tek tražiti riječi i izraze u Vergilijevu djelu.

Služeći se, u glavnom, primjerima iz Ilijade A, pokazuje Maixner zavisnost Kunićevu od Vergilija u porabi nekih pjesničkih ukrasa i jezičnih pojava: epiteta, formula, raznih početnih i zaključnih izričaja, fraza i konstrukcija, pa je po tom na temelju takvoga materijala izrekao, zacijelo, i navedeno, posve vjerojatno mišljenje o načinu Kunićeva rada kod prevođenja Homerove Ilijade. Ali je valjalo gledati ne samo na pojedinosti nego i na cjeline, te razmotriti i veće partije u kojima se nalaze sročnosti između Homerova i Vergilijeva epa. Uz takav bi postupak, kako ćemo vidjeti, bio Maixnerov sud o načinu Kunićeva nasljedovanja rimskoga

¹⁾ Isp. *Enciclopedia italiana di scienze, lettere ed arti*, sv. XII (1931), s. v. *Cunich* i *St. Stanojević*, *Narodna enciklopedija*, II knj., s. v.

²⁾ *Homeri Ilias, latinis versibus expressa a Raymundo Cunichio Ragusino, professore eloquentiae et linguae Graecae in collegio Roma-*

no ad amplissimum virum Balthassarem Odes-calchium. Romae 1776. Excudebat Ioannes Zempel.

³⁾ Rad Jugoslavenske akademije, knjiga XCVI, str. 110—166 i knjiga XCVIII, str. 85—153.

⁴⁾ Isp. Rad, knj. XCVIII, str. 145.

epika svakako ponešto drugačiji, ali ipak bez velike štete za vrijednost Kunićeva prijevoda.

To što je Maixner propustio, rad sam, u tom članku, bar donekle učiniti ja, uzevši u razmatranje lijepe one, ponajviše opširno izvedene, zaokružene slike koje u pripovijedanju Homerovu čine male pjesmice za se i ukrašuju njegove epe, tj. poredbe, te pokazati kako se Kunić u tim, donekle samostalnim cjelinama služio Vergilijevim epom prevodeći Homera na latinski.

Od 80 otprilike izvedenih poredaba što se nalaze u Vergilijevoj Enejidi može se, po mom istraživanju, za 38 sigurno pokazati da su uzajmljene iz Homerove Ilijade⁵⁾: bilo kao posve sročne sa svojim ugledom, bilo proširene novim crtama ili preinačene prema pjesnikovoj potrebi⁶⁾. Sve je to, dakako, zapazio i Kunić te se, prevodeći Homerove poredbe na latinski, svagdje, negdje manje, negdje više, koristio pomenutim Vergilijevim poredbama izuzevši primjere: VI 311 (= Hom. Γ 2), IX 668 (= M 156), XI 296 (= B 144) i XII 4 (= Y 164) gdje je prevodilac posve nezavisan od rimskoga pjesnika ne primijetivši, zacijelo, neznatne one veze što se nahode između navedenih poredaba Vergilijevih i Homerovih.

A sad neka same Kunićeve poredbe predoče kako se prevodilac služi Vergilijevim materijalom:

I. Homerovu poredbu Γ 23—29 (Menelaj se razveselio, ugledavši Parisa, kao lav kad se namjeri na plijen) s kojom se u glavnom podudara Vergilijeva poredba Aen. X 723—729:

*impastus stabula alta leo ceu saepe peragrans
(suadet enim vesana fames), si forte fugacem
conspexit capream aut surgentem in cornua cervum,
gaudet hians immane comasque arrexit et haeret
visceribus super incumbens, lavit improba taeter
ora cruor:
sic ruit in densos alacer Mezentius hostis.*

preveo je Kunić Γ 28—36⁷⁾ ovako:

*eximium ceu cum silva leo corpus in alta,
aut capream, aut cervum surgentem in cornua, nactus,
ieiuno fremit ore tuens, gaudetque, vorare
et furit arreptum; non acres ille molossos,
non metuens iuvenum clamorem ac tela sequentum:*

⁵⁾ Isp. i K. Bauer, Homerische Gleichnisse in Vergils Aeneide, Freising 1891; L. a. d. e. w. i. g. S. c. h. a. p. e. r. - D. e. u. t. i. c. k. e., Vergils Gedichte II. und III. Bändchen, Berlin 1902 i 1904, te Fr. Krupp, Die homerischen Gleichnisse, Programm der königlichen Studienanstalt, Zweibrücken 1883, str. 31.

⁶⁾ Novija istraživanja s pravom nastoje pokazati da i one Vergilijeve poredbe, koje su na

oko posve sročne s grčkim svojim originalom, nijesu mehanička oponašanja, nego gotovo svagda individualne nove tvorbe. Isp. R. Heinze, Virgils epische Technik³, str. 258, bilj. 1.

⁷⁾ Broj stihova u Kunićevu prijevodu ne slaže se s brojevima u grčkom originalu. Odatle i razlika u citiranju. Isp. Maixner, Rad, knj. XCVIII, str. 142.

*sic, Parin ut vidit, Menelaus gaudia corde
vix capit, atque, avidus scelerato a sanguine poenas
sumere, desiluit curru bellator ab alto,
atque pedes peditem contra parat obvius ire.*

Izuzevši neke dodatke kojih nema u grčkom tekstu (*silva in alta* 28 i *fremet tuens* 30), prislonio se ovdje Kunić prilično uz svoj original. Sročnosti s Vergilijevom poredbom su ove: Kun. 28 *ceu cum*: Verg. 723 *ceu*; Kun. 29 *cervum surgentem in cornua* = Verg. 725; Kun. 33 *sic* = Verg. 729. Kako je svega toga vrlo malo, ne bi bilo nikakva razloga da ne priznamo u toj poredbi mogućnost reminiscencija. Ali ipak neće tako biti.

Epitet *surgentem in cornua* (sc. *cervum*) hoće da bude prijevod grčke riječi κερσός (ἔλαφρον κερσόν Γ 24). Taj pak pridjev javlja se u Ilijadi samo četiri puta (Γ 24, Λ 475, Ο 271, Π 158), i to svagda u poredbi, svagda u vezi s imenicom ἔλαφος i svagda u akuzativu singulara. Ali Kunić te riječi samo u našoj poredbi prevodi *cervum surgentem in cornua* (Γ 29), a u ostalim primjerima piše drugačije: *cervum ingentem* (Λ 583), *cornigero sublimem vertice cervum* (Ο 330), *cornigerum cervum* (Π 197). Znači da je prevodilac prevodeći Homerovu poredbu Γ 23 i d. imao pred sobom tekst Vergilijeve poredbe Aen. X 723 i d. Ako je tako, onda su tim putem ušli u tekst prijevoda i adverb *ceu* i njegov korelativ *sic*, a po svoj je prilici onda i atribut *alta* u Kunićevu dodatku *silva in alta* (28) izazvan atributom *alta* u Vergilijevim riječima *stabula alta* (723).

Ali taj primjer nije osamljen, jer sam na sličnu pojavu naišao još u pet poredaba:

1) Hom. N 136 — 146 = Kun. 157 — 169 = Verg. XII 684—691. U 164 stihu Kunićeva prijevoda javlja se pridjev *improbis* kao epitet imenice *lapis*. Kod Homera vrši tu službu pridjev ἀναιδής: jedamput u Odiseji: λᾶας ἀναιδής λ 598 i dvaput u Ilijadi: λᾶας ἀναιδής Δ 521 i ἀναιδέος πέτρης N 139, tj. u našoj poredbi. Ali Kunić prevodeći Δ 521 stavlja uz *lapis* epitet *asper* (*asper lapis* Δ 587 i d.), a u N 164 piše *improbis*, dakle je i ovdje, prevodeći, zagledao u Vergilijev tekst gdje se u XII 687 kaže *mons improbus*. — O ostalim sročnostima te poredbe s Vergilijem biće govora pod brojem II.

2) Hom. N 298 — 305 = Kun. 342 — 351 = Verg. XII 331 — 340. Ovdje se Kunić posve prislonio uz grčki original raširivši ipak poredbu na tri mjesta svojim dodacima (*caedem in mediam* 342; *fuso sanguine* 349 i *fidentesque animis* 351). Vergilija držao se vrlo malo, a to je i razumljivo, jer Homerova i Vergilijeva poredba nijesu jednako izvedene, iako obje pokazuju polazak ljudomora Aresa u boj (πολεμόνδης μέτεισιν 298 — *bella movens* 333). Zajedničko je Kuniću i Vergiliju samo to, što su oba riječi βροτολογός Ἄρης (298) preveli *sanguineus Mavors*, a to bi, dakako, lako ušlo u Kunićev prijevod i na osnovi sjećanja. Ali je značajno ovdje da je Kunić epitet βροτολογός, koji dolazi u Ilijadi 12 puta (u raznim padežima), preveo samo na tom mjestu (N 298 = 342) riječju *sanguineus*, a inače ga ili ne prevodi (E 846 = 1003; M 130 = 152; N 802 = 946; Y 46 = 58) ili ga prevodi drugačije: *ferus* (E 518 = 615), *torvus* (Λ 295 = 370), *saevus* (E 909 = 1073), *cruentus* (Θ 349 =

411; tako i: E 31 = 43, E 455 = 542, Φ 421 = 540). Isto je tako i u Enejidi samo u poredbi XII 332 uz *Mavors* epitet *sanguineus*, dok se na svim drugim mjestima javljaju drugačiji, vrlo različiti dodaci: *insanus* (VII 550), *saevus* (VII 608), *durus* (XII 73), *armipotens* (IX 717), *anhelus* (XII 790), *indomitus* (II 440), itd. Kako to da bi baš u poredbi N 298 izazvala reminiscencija epitet *sanguineus*, a ne koji drugi od navedenih? Dvije su mogućnosti: ili je Kunić pomenutu Vergilijevu poredbu znao napamet, ili je i ovdje, kao i u navedenim slučajevima, stavio pred sebe Vergilijev tekst i započeo, prema Vergiliju, poredbu riječima »*sanguineus veluti Mavors*«, a kad je vidio da sročnost između grčkoga i rimskoga pjesnika nije takova, da bi mogao poredbu dalje slijediti, krenuo je prevodeći svojim putem. Meni se, s obzirom na ostale primjere, čini vjerojatnija druga od navedenih alternativa.

3) Hom. O 585 — 590 = Kun. 730 — 738 = Verg. XI 809 — 815. U grčkom originalu pominje se imenica βουκόλος (587). Ona u Ilijadi dolazi samo tri puta i s v a g d a u p o r e d b i: N 571, O 587 i Ψ 845. Ali Kunić je samo u poredbi O 585 i d. (= 730 i d.) prevodi riječju *pastor*, a u ostala dva primjera služi se imenicom *bubulcus* (N 682, Ψ 1003), a to se i opet može objasniti samo zagledanjem u tekst Vergilijeve poredbe XI 809 i d. gdje se nalaze riječi *occiso pastore*. — Ostale sročnosti te poredbe s Vergilijevom pripadaju, u glavnom, pojavi koju ću spomenuti pod II.

4) Hom. Y 490 — 494 = Kun. 569 — 574 = Verg. XII 521 — 522 i d. Riječi οἴρεος ἀζαλέοιο (491) prevodi ovdje Kunić oznakom *arentem per saltum*, dok je na druga dva mjesta, gdje se još javlja u Ilijadi pridjev ἀζαλέος, udešen prijevodom drugačije: βῶν ἀζαλέην (H 239) = *clypeum levem* (Kun. 270) i πολλὰς δὲ δρῶς ἀζαλέας (Λ 494) = *ingentes annoso robore quercus* (Kun. 608). Tu naročito upada u oči razlika u prijevodu između poredaba Λ 494 i Y 491 gdje je govor o drveću, pa bi po tom i ovdje bila mogućnost zagledanja u Vergilijevu poredbu XII 522 gdje stoji *arentem in silvam*. Ali kako se u Vergilija particip *arens* rado javlja kao epitet uz biljke, moglo bi se ovdje s jednakom vjerojatnošću pomišljati i na reminiscenciju, pogotovu što Kunićeva poredba nema inače nikakve veze s Vergilijem.

5) Hom. X 408 — 411 = Kun. 495 — 499 = Verg. IV 665 — 671. Ovdje se ne radi upravo o sročnosti samih poredaba, nego o sročnosti stihova koji se nalaze pred njima. Kad su Trojanci ugledali s kule kako Ahilej povlači mrtva Hektora, zakuka (κῶκυσεν 407) majka njegova, zaleleče (ῥῆμωξεν 408) otac, i tad sav narod stane po gradu lelekati i kukati (λαοὶ κωκυτῶ τ' εἶχοντο καὶ οἰμωγῇ κατὰ ἄστυ 409), a to je veoma nalično bilo: ὡς εἰ ἅπανα Ἴλιος ὀφρυόεσσα περὶ σμόχοιτο κατ' ἄκρης (411). Kad taj lelek i kuknjavu začuje Andromaha (κωκυτοῦ δ' ἤκουσε καὶ οἰμωγῆς ἀπὸ πύργου 447), poleti odmah do kule. — Ono što je rečeno u originalu u stihu 409 prevodi Kunić: *totaque circum | singultu, questuque, et foemineo ululatu | urbs resonat* (496 i d.), a ono što se veli za Andromahu, tj. stih 447, prevodi, naširoko, riječima: *sed missus ab alta | plorantum fremitus turri, luctuque furentum | confusus clamor miserae pervenit ad aures* (541 i d.). Kako se riječ κωκυτός, i sama i u vezi s οἰμωγῇ, javlja u Ilijadi samo na dva navedena mjesta (X 409 i X 447), može se tolika razlika u prijevodu gotovo istih riječi, tek nakon četrdeset stihova, razumjeti opet najlakše tako da je prevodilac u prvom slučaju zagledao u Vergilijev tekst, a

tu zaista u IV 667 stoji *lamentis gemituque et femineo ululatu tecta fremunt; resonat magnis plangoribus aether*. To je tim vjerojatnije, što se ovdje, kako je rečeno, ne radi upravo o poredbi, nego o tekstu prije nje. U poredbi je sročnost samo u riječima *corruat* (Kun. 499) i *ruat* (Verg. 669).

Vjerojatno bi se među našim primjerima našla još po koja takva pojava, ali je dosta i to da nas uvjeri da je Kunić, prevodeći Homerove poredbe na latinski, r a d o z a g l e d a o u Vergilijev tekst. To će, uostalom, pokazati i dalji tok našega raspravljanja.

II. Biće vrlo poučno, ako ovdje, ponajprije, poblize upoznamo poredbu N 136 — 146 kod koje smo pod I 1 uhvatili Kunića da ju je prevodio zagledajući u Vergilijev tekst. Tu poredbu, koja veli da se Hektor zaletio na Ahejce kao okruglast kamen kad se s hridine skotrlja, prenio je Vergilije na Turna i dao joj, u XII 684 — 691, ovaj oblik:

*ac veluti montis saxum de vertice praeceps
cum ruit avolsum vento, seu turbidus imber
proluit aut annis solvit sublapsa vetustas;
fertur in abruptum magno mons improbus actu
exultatque solo, silvas, armenta virosque
involvans secum: disiecta per agmina Turnus
sic urbis ruit ad muros, ubi plurima fuso
sanguine terra madet striduntque hastilibus aerae.*

Kunićev pak prijevod (N 157 — 169), koji je za tri stiha dulji od originala, glasi ovako:

*mole lapis veluti magna, magnoque futurus
exitio, celsa quem torrens rupe solutum,
impulit in praeceps montano a vertice, lapsu
horrendo volvit per prona et confraga sese,
exultatque solo volucer; subterque fragorem
dant silvae: ille ruens immani turbine fertur;
planitiem donec nactus, defigitur arvo
improbus in molli, nec se rotat incitus ultra:
ad mare sic, puppesque Hector, tentoria et alta,
spe tumidus, minitans et fata extrema, ruebat;
verum, ubi ad obstantes condensa pube phalanges
perventum, ille quidem voluit se immittere gressu
audaci applicitus.*

Koje i kolike su sročnosti između Kunićeva prijevoda i Vergilijeve poredbe, dovoljno je označeno štamptom. Ali ako pozornije zagledamo u prijevod, opazićemo da su u nj ušli iz Vergilija i neki dodaci bez povoda grčkoga originala. To su: N 157 *lapis, magnoque futurus exitio*, izazvano Vergilijevim riječima *silvas, armenta virosque involvens secum* (688 i d.). — N 159 i d. *lapsu horrendo*

voluit per prona et confraga sese, prema Vergilijevu stihu *fertur in abruptum magno mons improbus actu* (687). — N 166 *Hector spe tumidus*, dodao je prevodilac iz svoje glave.

K tomu nije ovdje ni primjena u potpunom skladu sa slikom. Kod Homera leti naime kamen dok ne dođe na ravnicu, i tad se više ne kotrlja. Tako je i Hektor neko vrijeme prijetio da će se probiti do mora, ali kad je naišao na guste redove, tad stane (ατῆ 146) primakavši se vrlo blizu. U Vergilijevoj pak slici ne staje kamen, nego *exsultatque solo, silvas, armenta virosque involvens secum* (688 i d.). To je zavelo Kunića, te ono što je lijepo istaknuto u slici riječima *defigitur arvo improbus in molli* (163 i d.), nije i u primjeni prijevoda dovoljno došlo do izražaja dodatkom *ille quidem voluit se immittere gressu audaci applicitus* (168 i d.).

Sve te pojave snažno potkrepljuju predašnji naš rezultat protiv reminiscencija u toj poredbi, a naročito je, po mom sudu, jak dokaz da se Kunić ovdje doista služio Vergilijevim tekstom, što su uz ostale sročnosti mogli ući u poredbu iz Vergilija i takvi dodaci za koje original nije dao povoda. Možda će tko ustvrditi da bi se ta stvar mogla objasniti i tako da je prevodilac znao Vergilijevu poredbu naizust, ali ako bismo tako pomislili za jednu, dvije ili nekoliko poredaba, ne bismo to mogli prihvatiti za sve, pogotovu za one opsežnije, a baš to su one iz kojih je Kunić prenio najviše novih crta u svoj prijevod Homerovih poredaba.

Zbog ograničena prostora ne mogu ovdje, na žalost, uzeti u raspravu sve, vrlo zanimljive poredbe te vrste, nego ću se osvrnuti samo na par najznačajnijih primjera, pogotovu što će o nekima od njih biti govora i pod III:

1) Hom. Δ 275 — 282 = Kun. 306 — 315 = Verg. XII 451 — 458. Sročnost s Vergilijevom poredbom je u tom, što Homerove riječi βίγησέν τε ἰδών (279) kazuje Kunić naširoko stihom *horrescunt longe spectanti praescia corda* (311), prema Aen. XII 452 i d. *praescia longe horrescunt corda agricolis*. A nova je crta unesena u prijevod riječima *medium secat aëra nimbus* (309), očito poticajem Vergilijeva početka poredbe *nimbus it mare per medium* (451 i d.).

Ali tu je Kunićevim prijevodom φάλαγγες κοάνεαι = *cohortes aeratae* (281 = 314) ušla nova crta i u primjenu i prenijela pravi Homerov *tertium comparationis* (= TC), tj. *tamninu*⁸⁾ na drugi slabije istaknuti dodatak *ποικινάι* 281), tj. na zbijenost bojnih redova (*denso agmine ... incedunt ... cohortes aeratae* 313 i d.). To je prevodilac, očito, učinio oslanjajući se odviše na Vergilijevu poredbu gdje TC nije izveden s obzirom na *tamninu* nego na snagu oblaka (*talis in adversos ductor Rhoeteius hostis agmen agit* 456 — *qualis ubi ad terras abrupto sidere nimbus it mare per medium* 451), a kakva je ona kazuju riječi *dabit ille ruinas arboribus stragemque satis, ruet omnia late* (453 i d.). Ali u Vergilijevoj je primjeni dodano i to kako je bila svrstana Enejina vojska: *densi cuneis se quisque coactis adglomerant* (457). Taj je dodatak zaveo Kunića, te je pomenutu crtu i u Homerovoj poredbi povukao u TC, a onu glavnu poništio riječima *cohortes*

8) Ὡς δ' ἔτε' ἀπὸ σκοπιῆς εἶδεν νέφος αἰπόλος ἀνὴρ ἐρχόμενον (275) — τοῖαι ἐς πόλεμον κίνοντο φάλαγγες κοάνεαι (280 i d.). Isp.

moju raspravu »Poraba vremena i načina u poredbama Homerovima«, Rad, knj. 227, str. 270 (40), br. 49.

aeratae. Takve pak promjene pretpostavljaju dublje zagledanje u Vergilijevu poredbu, a to se moglo postići samo porabom teksta.

2) Hom. A 414 — 420 = Kun. 515 — 521 = Verg. X 707 — 718. Latinski prijevod te Homerove slike (momci i psi u borbi s veprom) upravo je klasičan primjer kako se Kunić, prevodeći, koristi jednom od najduljih Vergilijevih poredaba (12 stihova), tj. primjerom kod kojega, zacijelo, neće nitko reći da je prevodilac radio po reminiscencijama. Sve crte koje je Vergilije pridao svome vepru: roktanje (*infremuitque* 711), kostriješenje čekinja (*inhorruit armos* 711) i škrgutanje zubima (*dentibus infrendens* 715) prenio je Kunić i na Homerova vepra: *ore immane frementem* (520), *hirtisque horrentem setis* (519 i. d.) i *infrendens* (518), iako se prvo dvoje u Homera uopće ne spominje, a mjesto škrgutanja govori Homerova poredba o šklocanju zubima (*κόμπος ὀδόντων* 417). Nova je crta i to, što je prema Vergilijevim riječima *de montibus altis* (707) i *silva pastus arundinea* (709 i. d.) unesena u Kunićev prijevod oznaka *in silvis* (515). K tomu je Kunić uveo poredbu istim poredbenim veznikom kao i Vergilije (*ac velut*), a Homerove riječi *μένουσιν ἄφαρ* našle su svoju zamjenu u izrazu *instantque acres* (519), prema Vergilijevu *clamoribus instant* (713).

3) Hom. Δ 452 — 456 = Kun. 503 — 509 = Verg. II 304 — 308. Dvije slike bujica gorskih: jedna, Homerova, ističe šum snježnih potoka koji i pastir daleko u planini čuje (*τῶν δὲ τε τηλόσε δοῦπον ἐν οὔρεσιν ἔκλυε ποιμῆν* 455); druga, Vergilijeva, prikazuje snagu bujice (*sternit agros, sternit sata laeta boumque labores praecipitesque trahit silvas* 306 i. d.) od koje se panji pastir na vrhu visoke hridi (*stupet inscius alto accipiens sonitum saxi de vertice pastor* 307 i. d.). Povodeći se za Vergilijem, prevodi Kunić navedeni Homerov stih (455) riječima *exterritus audit | horrificum pastor summa de rupe fragorem* (506 i. d.) i unosi time u grčku poredbu crtu koja u nju slabo pristaje. Homer hoće naime da objasni samo bojnubuku. Zato i ističe tako u svojoj slici šum potoka. Ali na nj je pastir njegov navikao i nema razloga da se od njega plaši kao Vergilijev koji vidi djelovanje razornoga elementa. Pored toga ušle su u tekst mimo originala još ove dvije nove crte: *amnes | cum duo praecipiti sese per confraga cursu | devolvere* (Kun. 503 i. d.), prema Vergilijevim riječima *rapidus torrens* (305); *summa de rupe* (Kun. 507), prema *alto saxi de vertice* (Verg. 308). Svi pak ti umeci, i opet, ne mogu biti reminiscencije, jer pretpostavljaju dublje poznavanje poredbe.

4) Hom. E 4 — 8 = Kun. 5 — 12 = Verg. X 270 — 275. U toj se poredbi najjasnije očituje kako je Kunićevo zagledanje u Vergilijev tekst bilo katkad na štetu njegovu prijevodu. Homerova poredba hoće da istakne samo to da je oganj, što ga je Atena užegla na kacigi i štitu Diomedovu, bio sličan jesenskoj zvijezdi, tj. Siriju (*ἄστέρ' ὀπωρινῷ ἐναλίγκιον, ὅς τε μάλιστα λαμπρὸν παμφαίνησι λελοῦμένος Ὠκεανοῖο* 5 i. d.), a to, dakako, znači da je pjesnik imao na umu jasnu, bijelu svjetlost kako svjedoče i riječi *μάλιστα λαμπρὸν παμφαίνησι*.⁹⁾ Kunić je, držeći se Vergilija, preveo navedene stihove riječima *sub nocte serena ceu rubet Oceani lotus canis aestifer unda, | sanguineam iactans ingrato sidere lucem* (7 i. d.) i unio time u

⁹⁾ Isp. i Hom. X 27 i. d. gdje se o Siriju kaže: ἀρίζηλοι δὲ οἱ ἀστῆρες φαίνονται πολλοῖσι μετ'

ἀστράσι νοκτὸς ἀμολγῆ . . . λαμπρότατος μὲν δ' ἔστι.

Homerovu poredbu i nove i pogrešne crte. Uz sjaj kacige i štita Enejina ističe naime Vergilijeva poredba i neprijatno djelovanje te svjetlosti na neprijatelje Rutulce. Zato se u Vergilija i kaže o Siriju: *Sirius ardor, ille sitim morbosque ferens mortalibus aegris, nascitur et laevo contristat lumine caelum* (273 i d.); zato su tu uneseni i krvavi kometi koji se u vedroj noći kobno crvene (*non secus ac liquida si quando nocte cometae sanguinei lugubre rubent* 272 i d.). Po tom je u Homerovoj slici dodatak *ingrato* uz *sidere* suvišan, a *sanguineam* uz *lucem* i pogrešan (tako i glagol *rubet*¹⁰) što je sve prevodilac krivo prenio od crvenoga sjaja kometa na bijelu svjetlost Sirijevu. Tako je Kunić, bez povoda grčkoga originala, preveo Homerovu poredbu posve u vode Vergilijeve unoseći u nju bojazan, što se jasno očituje i u primjeni njegovoj: *sic humeros, sic ille caput fulgore coruscat | horrifico* (10 i d.).

Zanimljivo je da ovdje ni stih *δαίς οἱ ἐκ κόρυθος τε καὶ ἀσπίδος ἀκάματον πῦρ* (4), tj. tekst prije poredbe, ne prevodi Kunić prema originalu, nego imajući pred sobom Vergilijevu poredbu uzimlje iz nje riječi i udešava svoj tekst gotovo posve prema Vergiliju: *atque illi clypeusque ingens umbone rubentem | e medio, summoque ardens in vertice cassis | aerea fundebat flammam* (Kun. 5 i d.), prema *ardet apex capiti cristisque a vertice flamma funditur et vastos umbo vomit aureus ignis* (Verg. 270 i d.).

Navedeni primjeri s novim crtama ne služe po tom samo kao dokaz da se Kunić, prevodeći Homerove poredbe, služio Vergilijevim tekstom, nego pokazuju i to da se njegov prijevod katkad, na žalost, udaljio od onoga smisla što ga je Homer svojim slikama dao.

Ostale poredbe, u koje su ušle nove crte, jesu ove: Γ 33 — 37 = Kun. 41 — 45 = Verg. II 379 — 382; Δ 422 — 428 = Kun. 467 — 473 = Verg. VII 528 — 530; Z 506 — 514 = Kun. 606 — 616 = Verg. XI 490 — 497; M 40 — 50 = Kun. 49 — 61 = Verg. IX 551 — 555; M 131 — 136 = Kun. 153 — 160 = Verg. IX 677 — 682; O 585 — 590 = Kun. 730 — 738 = Verg. XI 809 — 815; O 618 — 622 = Kun. 772 — 778 = Verg. VII 586 — 590; Φ 362 — 365 = Kun. 447 — 452 = Verg. VII 462 — 466; X 139 — 144 = Kun. 175 — 185 = Verg. XI 718 — 724; X 188 — 193 = Kun. 237 — 245 = Verg. XII 749 — 757; X 317 — 321 = Kun. 386 — 390 = Verg. VIII 589 — 591.

III. Već smo pod I 5 i pod II 4, tj. kod poredaba X 408 — 411 i E 4—8 zapazili da Kunić unosi u svoj prijevod riječi, fraze i konstrukcije ne samo iz Vergilijevih poredaba, nego i iz teksta koji se nalazi prije njih. Ali takvih pojava ima u Kunića nekoliko, a to je treći dokaz protiv reminiscencija, jer ako bismo tu i tamo dopustili znanje koje poredbe naizust, ne bismo tako mogli misliti i o tekstu prije nje, van da pomišljamo da je učeni prevodilac znao čitavu Enejidu napamet. Najznačajniji primjer te vrste svakako je poredba: Hom. X 139 — 144 = Kun. 175 — 185 = Verg. XI 718 — 724. Prema Vergilijevu tekstu:

¹⁰) U Vergilija upotrebljava se taj glagol kod prirodnih pojava, za svjetlost mjesječnu (Geor. I 431), za komete (Aen. X 273), za zoru

i nastup dana (Aen. XII 77 i X 256), za večernje crvenilo (Geor. I 251) i sl.

*haec fatur virgo et pernicipibus ignea plantis
transit equum cursu frenisque adversa prehensis
concreditur poenasque inimico ex sanguine sumit:
quam facile accipiter saxo sacer ales ab alto
consequitur pinnis sublimem in nube columbam
comprehensamque tenet pedibusque eviscerat uncis;
tum cruor et volsae labuntur ab aethere plumae*

sastavio je Kunić prijevod svoj ovako:

*ille volantes
ut quondam ante alias longe perniciosior omnes
accipiter visam aerea de rupe columbam
insequitur lapsu facili: raptim volat illa,
obliquatque viam fugiens tremefacta; superstat
hostis atrox, promitque unguis, et clangit acutum;
dira fames avidum exacuit, praedaeque cupido:
sic celer Aeacides planta pernice volabat
igneus; obliquo cursu vitare volantem
sic frustra optabat patriae sub moenibus Hector
genua levis iactans.*

Homerova i Vergilijeva poredba samo su donekle slične: Ahilej leti za Hektorom, ali ga ne stiže, a Kamila dostiže konja i ubija dušmana, sina Aunova. Zato u Homerovoj slici i jastrijeb samo proganja golubicu i želi da je stigne, a u Vergilijevoj je stiže i trga pančama. Ali Kunić se uza sve to, kako se iz navedenoga teksta razabira, poveo mnogo za Vergilijem i unio time, mimo originala, u svoj prijevod neke nove crte: *aeria de rupe* (Kun. 177), prema *saxo ab alto* (Verg. 721); *promitque unguis* (Kun. 180), prema *pedibusque eviscerat uncis* (Verg. 723); *planta pernice volabat igneus* (Kun. 182), prema *pernicipibus ignea plantis transit* (Verg. 718); *obliquo cursu* (Kun. 183), prema *cursu* (Verg. 719). Od svega toga najzanimljivija su svakako pojava riječi *Aeacides planta pernice volabat igneus* (182) i *obliquo cursu* (183) što ih je prevodilac uzajmio za svoju primjenu iz Vergilijeva teksta prije poredbe i odao nam time jasno svoj postupak kod prevođenja.

Ovamo pripada i prekrasna Homerova slika *ὡς δ' ὅτε τις στατὸς ἵππος*.... (Z 506 — 514 = Kun. 606 — 616 = Verg. XI 490 — 497) koju je Vergilije primijenio na Turna i udesio je gotovo posve prema Homeru. Zato se i Kunić ovdje obilnije nego igdje poslužio i riječima i frazeologijom Vergilijevom, što više: ispisao je iz te poredbe i čitav jedan stih (Verg. 497 = Kun. 610). Ali prevodilac povodio se i za tekstom koji je prije poredbe (... *exsultans animis decurrit ab arce | Pergamea, totusque armis effulget in aureis* 614 i d., prema *fugebatque alta decurrens aureus arce exsultatque animis* Verg. 490 i d.), a time je opet jasno pokazao da je zagledao u tekst Enejde, što odaje, uostalom, i pomještanje stiha 508: *εἰωθὼς λούεσθαι ἑυρραῖος ποταμοῖο* (= Kun. 613: *adsuetus vitreas innare*

per undas) iza riječi *et nota petit vel pascua equarum* (Kun. 612), dakle posve prema Vergilijevu tekstu: *in pastus armentaque tendit equarum aut adsuetus aquae perfundi flumine noto* (494 i d.).

Heinze je s pravom upozorio da se Homerova i Vergilijeva slika, uza sve izvanje sličnosti, ipak razlikuju po tom, što je Parisa morao Hektor poticati u boj, a Turno je, sjedeći dugo protiv volje u skupštini, sam od sebe izletio napolje, čim je stigla vijest o dolasku Trojanaca, i spremio se u boj.¹¹⁾ Zato i riječi *tandem liber equus* (Aen. XI 493) vrlo dobro pristaju u Vergilijevu sliku, a u Homerovoj ne bi bile na mjestu, pa bi po tom bio i Kunić bolje učinio da nije u stihu *ac velut in plenīs praesepeibus hordea pastus | ille diu sonipes* (606 i d.) upotrijebio oznaku *diu* (vjerojatno poticajem riječice *tandem*), tj. da nije isticao u Homerovoj poredbi nikakovo *zatezanje* ili *zaustavljanje* kako je to i u grčkom originalu.

Od ostala tri primjera, koji još pripadaju u tu vrstu, odlično prikazuje Kunićev postupak kod prevođenja Homerovih poredaba primjer M 131 — 136 = Kun. 153 — 160 = Verg. IX 677 — 682. Tu je prevodilac, mimo originala, već prije početka poredbe umetnuo u tekst riječi *fulgentes aere corusco* (153) služeći se Vergilijevim tekstom prije poredbe gdje se nalaze riječi *crisis capita alta corusci* (678). U samoj pak poredbi prenio je, ponajprije, Vergilijev epitet *aëriae* (sc. *quercus* 679) na *montes (aëriis montibus* 154 — u originalu samo *ὄρεσιν* 132), a prema *consurgunt geminae quercus* (Aen. IX 681) kazao je *geminae stant quercus* (155). K tomu je epitet *ὄψικάρηνοι* (sc. *δρῶες* 132) označio riječima *procero vertice* (154), prema Vergilijevoj oznaci *sublimi vertice* (sc. *nutant* 682). Napokon su *quercus*, mimo originala, dobile u prijevodu epitet *densae* (154), očito prema Vergilijevu dodatku *intonsaque caelo attollunt capita* (681 i d.). A sve je to, dakako, vrlo daleko od reminiscencija.

Isp. i poredbe: Hom. X 188 — 193 = Kun. 237 — 245 = Verg. XII 749 — 757 (gdje se također lijepo očituje kako Kunić vješto tvori svoj prijevod prema Vergilijevoj građi) i Θ 306 — 308 = Kun. 357 — 360 = Verg. IX 433 — 437.

IV. Ima jedna poredba (Hom. O 618 — 622) kod koje se Kunić koristio d v j e m a, sličnima Vergilijevim slikama:

Verg. Aen. VII 586—590

*ille velut pelagi rupes immota resistit,
ut pelagi rupes magno veniente fragore,
quae sese multis circum latrantibus undis
mole tenet; scopuli nequiquam et spumea circum
saxa fremunt laterique inlisa refunditur alga.*

Verg. Aen. X 693 — 696

*ille velut rupes, vastum quae prodit in aequor,
obvia ventorum furiis expostaque ponto,
vim cunctam atque minas perfert caelique marisque,
ipsa immota manens —*

¹¹⁾ Virgils epische Technik³, str. 259.

Kun. O 772 — 778

*nam, turris validae in speciem, denso agmine stabant
conferti, qualis procurvo in litore cautes
vasta, horrens, canum procurrens edita in aequor,
stridentum furias ventorum, undasque, fragorem
insanum et ponti perfert, ac mole sua stat:
tales Graiugeniae stabant, Troumque catervam
Hectoraque obnixa contra.*

Tu su ove sročnosti: πολιῆς ἄλδς ἐγγὺς ἑοῦσα (619) glasi u Kunića *canum procurrens edita in aequor* (774), prema prvom stihu druge Vergilijeve poredbe: *vastum quae prodit in aequor* (X 693), a ἦ τε μένει λιγέων ἀνέμων λαίψηρὰ κέλευθα (620) = *stridentum furias ventorum perfert* (775), prema riječima u drugom stihu iste Vergilijeve poredbe *obvia ventorum furis* (X 694). K tomu su, mimo originala, ušle u prijevod nove crte: *fragorem insanum et ponti perfert, ac mole sua stat* (775 i d.). Prvi je dio neka kontaminacija od Vergilijevih riječi *magno veniente fragore* (VII 587) i *vim cunctam atque minas perfert* (X 695), a drugi je preuzet iz poredbe VII 588 gdje stoji *quae sese multis circum latrantibus undis mole tenet*. Ne može se kazati da dodatak *ac mole sua stat* (Kun. 776) ne bi pristao i u Homerovu poredbu, ali bi bolje bilo da ga prevodilac nije u nju unosio, jer je on, vrlo duhovito, smišljen za Vergilijevu sliku kao opreka riječima *multis circum latrantibus undis* (VII 588) ukazujući na značaj i jaku volju kralja Latina na koga više narod tražeći uporno rat protiv došljaka Trojanaca.¹²⁾

Sastavljajući tako svoju sliku o nepomičnoj hridi iz dvojakoga materijala i unoseći u nju crte koje original ne poznaje, Kunić je ponovo potvrdio ono što smo i drugim putem pronašli o njegovu postupku kod prevođenja Homerovih poredaba. Isp. i poredbu Δ 422 — 428 = Kun. 467 — 473 = Verg. VII 528 — 530 gdje je, čini se, neka veza i s Geor. III 237 — 241.

* * *

Oslanjajući se na četiri navedene pojave s mnogim analiziranim primjerima kojima bi se mogli, da je prilika, pridodati i drugi,¹³⁾ mislim da imam, protiv Maixnerove tvrdnje, puno pravo reći da je Kunić, prevodeći Homerove poredbe¹⁴⁾

¹²⁾ Isp. K. Bauer, o. c., str. 61.

¹³⁾ Ostali primjeri, bez novih crta, koji nisu mogli biti uzeti u raspravu, jesu ovi: B 87 — 93 = Kun. 101 — 106 = Verg. VI 707 — 709; B 467 — 468 = Kun. 545 — 547 = Verg. VI 309 — 310; Δ 141 — 147 = Kun. 158 — 165 = Verg. XII 67 — 69; E 87 — 94 = Kun. 111 — 119 = Verg. II 496 — 499; Θ 306 — 308 = Kun. 357 — 360 = Verg. IX 433 — 437; K 485 — 488 = Kun. 597 — 600 = Verg. IX 339 — 343; Λ 474 — 486 = Kun. 583 — 599 = Verg. IV 68 — 73; Α 548 —

557 = Kun. 681 — 691 = Verg. IX 59 — 66; N 178 — 181 = Kun. 206 — 211 = Verg. V 447 — 449; Π 352 — 357 = Kun. 432 — 438 = Verg. II 355 — 360; Π 765 — 771 = Kun. 938 — 945 = Verg. II 416 — 419; X 199 — 201 = Kun. 251 — 255 = Verg. XII 908 — 914; X 308 — 311 = Kun. 376 — 379 = Verg. IX 561 — 566; X 460 — 461 = Kun. 562 — 564 = Verg. IV 300 — 303.

¹⁴⁾ Valjalo bi istražiti je li tako i kod ostalih cjelina i većih partija, na pr. kod opisa gozbi, igara, štita i sl.

na latinski, u glavnom¹⁵⁾ hotimice nasljedovao Vergilija i uzimao iz njegove Enejide riječi, fraze i konstrukcije. Iako je time katkad ušao u Homerovu sliku, kako je rečeno, drugi smisao nego je u grčkom originalu, pomenuti je Kunićev postupak, u cijelosti, jedva što naškodilo vrsnoći njegova prijevoda, pogotovu što i sam prevodilac izriječkom priznaje u jednoj bilješci da se u svom radu oslanjao na Vergilija: *me operis magnitudine perterrefieri, sed tamen Virgilianis opibus confisum de eo aliqua cum laude conficiendo nequaquam desperare.*¹⁶⁾

INHALT.

Beitrag zur Kenntnis der lateinischen Iliasübersetzung von R. Kunić

(Vergils Einfluß auf die Übersetzung der Gleichnisse)

Der gelehrte Ragusaner Rajmund Kunić (R. Cunichius, 1719—1794) hat in seiner berühmten lateinischen Iliasübersetzung vieles aus Vergils Aeneis entlehnt, namentlich bezüglich der Phraseologie und Diktion überhaupt. Nach der Ansicht seines Erforschers und Kritikers F. Maixners (Arbeiten der Südslavischen Akademie, Bd. 98. S. 145. f.) seien alle diese Erscheinungen keine bewußte Nachahmungen Vergils, sondern bloße Reminiscenzen, die sich dem Übersetzer, als einem guten Kenner des römischen Epikers, unbewußt aufdrängten.

Da aber Maixners Meinung im ganzen nur auf Einzelheiten, wie auf formelhaften Wendungen, Phrasen, Epitheta u. dgl. fußt, lenkte der Verfasser des obigen Beitrags seine Aufmerksamkeit auf größere Kongruenzfälle und erzielte bezüglich der Gleichnisse, denen er in vorliegender Abhandlung seine besondere Aufmerksamkeit schenkte, das Ergebnis, daß der Übersetzer Vergils Gleichnisse absichtlich nachahmte, indem er aus dem Aeneistext Wörter, Phrasen und Konstruktionen nahm, wonach oft ins homerische Gleichnis sowohl neue Züge als auch hie und da ein neuer Sinn kam. Seine Darlegung gründet der Verfasser auf vier merkwürdige Erscheinungen: a) Verschiedenes Übersetzen desselben homerischen Wortes an verschiedenen Stellen, aber völlige Übereinstimmung mit Vergil in einem homerisch anklingenden Gleichnisse; b) Neue Züge in der Übersetzung homerischer Gleichnisse; c) Nachahmung auch des Aeneistextes, der den Gleichnissen vorausgeht; d) Kontamination im Übersetzen, d. h. ein homerisches Gleichnis zeigt in der Übersetzung von Kunić die sprachlichen Elemente zweier ähnlicher vergilischer Gleichnisse.

ZAGREB

NIKOLA MAJNARIĆ

¹⁵⁾ Kod navedenih naime primjera bez novih crta mogli bismo, tu i tamo, dopustiti mogućnost reminiscencija (isp. na pr. Δ 141—147 = Kun. 158—165 = Verg. XII 67—69), ali u glavnom je Kunić, po mom mišljenju, i ovdje

radio jednako kao i kod onih većih primjera, tj. kod svake je poredbe kod koje se sjetio da ima svoju kopiju u rimskom epu, a nije je znao naizust, zagledao u Vergilijev tekst.

¹⁶⁾ Isp. Homeri Ilias, str. V, bilj. 1.